

Quassim Cassam

Prevedel Niko Šetar

Epistemologija terorizma in radikalizacije

Ta članek oriše in kritično obravnava dva modela terorizma, Model racionalnega akterja (MRA) in Model radikalizacije (MR). Predlaga se drugačna in bolj verjetna zasnova obrata k nasilju. Predlagan opis se imenuje Zmerni epistemski partikularizem (ZEP). Gre za pristop, ki ga delno navdihuje razlikovanje med razlago in razumevanjem, kot ga predlaga Karl Jaspers. V tem opisu obstaja več idiosinkratskih poti do kognitivne in vedenjske radikalizacije, dejanja in motivacije teroristov pa je mogoče razumeti samo (in ne razložiti) skozi obravnavo njihove subjektivnosti na način, odvisen od stopnje empatije. Izražen je skepticizem glede poskusov modeliranja radikalizacije in predvidevanja političnega nasilja. Ta skepticizem temelji na pomislekih glede narave zapletenih posameznosti. Na kratko se opišejo implikacije opisa ZEP za protiterorizem.

Ključne besede: terorizem, radikalizacija, model racionalnega akterja, model radikalizacije, zmerni epistemski partikularizem.

1.

Nedolgo preden je Mohammad Sidique Khan z detonacijo bombe na londonski postaji podzemne železnice Edgware Road 7. julija 2005 ubil sebe in še pet ljudi, je posnel tako imenovani »mučeniški« video, v katerem je razložil in utemeljil svoje dejanje s sledečimi določili:

»Vaša demokratično izvoljena vlada izvaja grozodejstva proti mojim ljudem po vsem svetu. Vaša podpora vas naredi neposredno odgovorne, kot sem tudi jaz neposredno odgovoren za obrambo in maščevanje svojih muslimanskih bratov in sester. Dokler se ne počutimo varno, boste vi naše tarče ... V vojni smo in jaz sem vojak«¹ (London Bomber, 2005).

¹ Več o Khanu in njegovem osebnem ozadju v Malik, S. (2007), »My Brother the Bomber« v *Prospect Magazine* (30. junij 2007).

Vprašanje, ki se pogosto pojavlja, je: kaj neko osebo vodi v politično nasilje (Sageman, 2014)? Obstajajo namigovanja, da še zmeraj ne poznamo odgovora na to vprašanje, a če je govora o Mohamadu Sidique Khanu, se zdi, da popolnoma neposrednjega odgovora ne rabimo iskati drugje kot v njegovih lastnih besedah: k nasilju se je zatekel, ker je imel določene politične namene in verjel, da mu bo njegovo dejanje pomagalo uresničiti te namene (Kundnani, 2014). Ta razlaga se sklada s tem, čemur lahko rečemo Model racionalnega akterja (ali MRA, kot ga bom imenoval vnaprej) terorizma. MRA trdi, da je terorizem delo racionalnih akterjev, ki uporabljajo nasilna sredstva za doseg političnih ciljev. Gre oziroma lahko gre za nekaj, kar Martha Crenshaw opisuje kot »kolektivna racionalna strateška izbira«, ki vključuje »logične procese, ki jih lahko odkrijemo in razložimo« (Crenshaw, 1990).

Modela MRA zahodne vlade ali večina strokovnjakov na področju terorizma niso sprejeli v celoti. Kot ugotavlja Richard Jackson, so »strokovnjaki na področju terorizma in uradniki, razen peščice izjem, naredili bore malo v smeri razumevanja motivacij teroristov s poslušanjem njihovih lastnih besed in sporočil ter resno obravnavo njihove subjektivnosti« (Jackson, 2015: 45). Za to utegne obstajati več razlogov: Predpostavka, da ni mogoče obravnavati subjektivnosti ljudi, kot je Mohammad Sidique Khan, prepričanje, da njihove besede ne ponujajo prav veliko resničnega uvida v njihova dejanja, ali skrbi, da je sprejemanje teroristov kot racionalnih akterjev preblizu sprejemanju ideje, da so njihova morilska dejanja morda, vsaj v principu, upravičena. Model, na katerega večina zahodnih vlad v zadnjih letih prisega, ni MRA, temveč model, ki se osredotoča na pojem *radikalizacije* (Kundnani, 2012). V skladu z modelom radikalizacije (na kratko MR), se ljudje obrnejo k političnemu nasilju, ker so bili radikalizirani. Smiselno je pripomniti, da je ta razlaga najbolj priljubljena v povezavi s tako imenovanim islamskim terorizmom; v času irskega terorizma v poznem 20. stoletju se je o radikalizaciji govorilo bore malo. Kljub temu je jasno vidno, zakaj je MR vladam bolj privlačen kot MRA. Čeprav MR ni nujno nezdružljiv z MRA-om, prvi ne zahteva obravnave teroristov kot racionalnih akterjev in ne implicira, da bi lahko bil terorizem upravičljiv, ter ima politične implikacije, ki vladam ugajajo. Sveti gral protiterorizma je predvidevanje, zato vlade in obveščevalne agencije privlači ideja, da radikalizacija predvideva politično nasilje. Nadalje, če je radikalizacija problem, potem je rešitev preprečiti radikalizacijo še-ne-radikaliziranih muslimanov. Za te, ki so že radikalizirani, je zdravilo »deradikalizacija«. V vsakem primeru je implikacija MR-a, da je ključ do razlage uporabe političnega nasilja razumevanje »postopka radikalizacije« (HM Government, 2011: 63).

Na tem mestu imam tri namene. Prvi je obrniti pozornost na nekaj izmed primanjkljajev MRA-a in pojmovanje racionalnega ravnanja, kateremu je zavezan. Obstajajo elementi MRA-a, ki so uporabni, ko pride do razlaganja ali razumevanja obrata k političnemu nasilju, a ima tudi resne omejitve. Drugi namen je obrniti pozornost na omejitve MR-a, ki so še resnejše od omejitev, ki jih ima MRA. Ne

samo, da obstajajo resni teoretični ugovori proti MR-u, temveč je privzem tega modela kot osnove za politične ukrepe v namene protiterorizma prav tako škodljiv na različne načine, vključno z epistemsko škodljivostjo. Kot se ga večinoma razume, model MR vodi v stigmatizacijo celotnih skupnosti, omejuje primerno razumevanje terorizma in namesto da bi zniževal, dejansko zvišuje verjetnost političnega nasilja.

Vir nekaj izmed teh težav je nezmožnost MR-a in MRA-a, da bi zaobjela metafizično poanto: teroristi so, kot ljudje na splošno, zapletene posameznosti, ki so, kot razlagata Gorovitz in MacIntyre v precej drugačnem kontekstu, »neprenehoma v stiku s pestro izbiro neobvladljivih okoljskih faktorjev« (Gorovitz in MacIntyre, 1975: 16). Naše znanje o kompleksnih posameznostih je nujno omejeno in zmojljivo na načine, ki jih modeli, kot sta MR in MRA, ne morejo v celoti obdelati. Kot se bo pokazalo kasneje, obstaja več poti do terorizma, kar pomeni, da predpostavljamo le enega generičnega postopka, kot je »radikalizacija«, koristi bore malo. Strogo gledano, pa tudi v nasprotju z nedavnimi deklaracijami britanske vlade, v resnici sploh ni ničesar takega, kot je enoten postopek radikalizacije. Ko pride do razumevanja posluževanja političnega nasilja, je radikalizacija v najboljšem primeru učinek, in ne vzrok. Moj tretji namen je razviti drugačno pojmovanje (ne modela) obrata k nasilju, ki se izogne pastem MRA-a in MR-a ter bolj realistično obravnava kompleksne posameznosti. Moja oznaka za to pojmovanje je Zmerni epistemski partikularizem (ZEP). Imenujem ga »pojmovanje« in ne »model«, saj zastavlja vprašanja glede gole ideje modeliranja radikalizacije ali obrata k političnemu nasilju. »Epistemski partikularizem« je pogled psihološke razlage, ki jo pripisujemo Karlu Jaspersu (Hoerl, 2013). V osrčju tega pogleda leži razlikovanje med razlaganjem in razumevanjem. Po Jaspersu prvo dosegamo z »opazovanjem dogodkov, eksperimenti in zbiranjem številnih primerov« (Jaspers, 1997: 302). Razlaganje se osredotoča na odkrivanje splošnih vzročnih zakonov. Po drugi strani se razumevanje »ne dosega z vpeljavo določenih dejstev v skladu s splošnimi zakoni skozi ponavljajoče opazovanje« (Hoerl, 2013: 108). V povezavi s terorizmom se ZEP osredotoča na to, da naredi obračanje na nasilje *razumljivo* v določenih primerih, kot je primer Khana, a brez pričakovanja splošnih zakonov ali zmožnosti *predvidevanja* nasilja. Sistem deluje v obratni smeri od učinkov proti vzroku in namesto da bi predvideval generične psihološke mehanizme za razlago, zakaj nekateri ljudje izvajajo teroristična dejanja, poudarja, kako izrazito individualne, idiosinkratične in kontingentne so lahko poti, ki vodijo v terorizem. Kar se tiče ZEP-a, *splošen* odgovor na vprašanje, kaj vodi neko osebo k političnemu nasilju, ne obstaja.

V svoji najbolj ekstremni obliki epistemski partikularizem ne dopušča obstoja *nikakršnih* zanimivih posplošitev glede obrata k političnemu nasilju. V bolj zmerni obliki epistemski partikularizem dopušča možnost obstoja tovrstnih posplošitev, a vztraja, da je njihova vrednost pri razumevanju dejanj posameznikov omejena. To ne pomeni, da so dejanja ljudi, kot je Khan, popolnoma nerazumljiva, le da jih niti

MRA, niti MR ne razložita pretirano dobro. V mnogih primerih je mogoče posameznikov obrat k političnemu nasilju razložiti le retrospektivno, razumljivost razlage pa nudi posebna oblika empatije ali prevzema perspektive. ZEP se spopada z Jacksonovim izzivom in poskuša narediti, česar MR ni zmozel: razumeti motivacije teroristov s poslušanjem njihovih lastnih besed in sporočil ter obravnavanjem njihove subjektivnosti. Zaključil bom z nekaj mislimi o implikacijah ZEP za politične strategije in različnih načinih, na katere je naša zmožnost obravnave subjektivnosti ljudi, kot je Khan, omejena.

2.

Ena izmed prednosti MRA-a je, da nudi prostor za idejo, da je terorizem *lahko* racionalen. Za MRA je »uspešnost primarni standard, po katerem se terorizem primerja z ostalimi metodami za doseg političnih ciljev« (Crenshaw, 1990: 8). Kot se je že pokazalo, je terorizem orožje šibkih, ki ga uporabljajo kot najbolj učinkovito ali v določenih primerih nasploh edino realistično sredstvo za doseg političnih ciljev v neugodnih pogojih. Pri spopadanju z represivnimi režimi ali diktaturami je lahko terorizem edino sredstvo, ki lahko prinese spremembe, glede na to, da je volilna skrinjica že odpisana. Drug scenarij je, da se lahko teroristične skupine v demokratičnih družbah zatečejo k nasilju, ko ne zberejo zadostnega števila podpornikov za svoj cilj. Kot beleži Crenshaw, »se majhne organizacije večinoma zatečejo k nasilju, da kompenzirajo njihovo maloštevilnost« (Crenshaw, 1990: 11). Kjer ni upanja za doseg določenih političnih ciljev z demokratičnimi sredstvi, ni jasno neracionalno, da se zavezanci tem ciljem poslužijo drugačnih metod, kakorkoli sporen že naj bi bil ta pristop v drugačnih okoliščinah.

Eno vprašanje, na katerega MRA ne odgovarja, je, kako si teroristi izberejo svoje politične cilje? V povezavi s tem obstaja vprašanje, ali so njihovi cilji sami po sebi racionalni ali razumljivi. Zagovorniki MR-a v povezavi s prvim vprašanjem vidijo priložnost za vpeljavo njihovega modela. Na primer: če ne bi bil radikaliziran, Khan ne bi mislil, da je maščevanje njegovih muslimanskih bratov in sester s pobojem nedolžnih Londončanov smiseln cilj. Menil je, da njegove žrtve niso nedolžne, a to je le odsev njegovega radikaliziranega pogleda na svet. Več o MR-u je zapisano spodaj, a MRA privzame cilje teroristov kot samoumevne in ne nudi nikakršnega opisa njihovih prednosti ali postopka izbire. Dopusča možnost, da so cilji teroristov lahko neracionalni ali nerazumljivi, ampak ne predvideva, da je to nujno res. Za MRA ni samoumevno, da imajo teroristi neracionalne ali nerazumljive cilje, in mnogi jih jasno tudi res nimajo. V vsakem primeru se MRA osredotoča na sredstva prej kot na cilje.

Če je učinkovitost standard, po katerem se terorizem primerja z drugimi metodami doseganja političnih ciljev, potem se v okviru MRA-a pojavlja vprašanje, ali je terorizem dejansko učinkovito sredstvo za doseganje tovrstnih ciljev. Z drugimi

besedami se vprašanje glasi: ali terorizem deluje? Četudi večinoma ne deluje, iz tega ne sledi, da terorizem ni delo racionalnih akterjev. Obstaja namreč možnost, da *prepričanje*, da je terorizem učinkovito sredstvo za doseganje političnih ciljev, bodisi v splošnem ali v določenem primeru, ni neracionalno in nesmiselno, četudi gre za zmotno prepričanje. Za MRA so problematični primeri tisti, v katerih velja tako, da terorizem ne deluje, *kot tudi* da je enostavno neracionalno verjeti nasprotno. V teh primerih terorizma ni mogoče videti kot racionalno strateško odločitev. Skladno s tem smo lahko glede MRA-a skeptični na podlagi tega, da je terorizem v splošnem neučinkovit ali na podlagi tega, da je prepričanje, da je terorizem verjetno učinkovit v določenem primeru, neracionalno glede na dokaze, ki so na voljo tistim, ki gojijo to prepričanje.

Te precej abstraktne pomisleke si lahko podrobneje ogledamo v delih Richarda Englisha, predvsem v njegov knjigi *Does Terrorism Work?* Za Englisha ni enostavnega »da« ali »ne« odgovora na to vprašanje, čeprav zastavlja primerjavo med »globoko negotovostjo doseganja osrednjih ciljev terorizma« in skoraj popolno gotovostjo, da bo »terorističnemu nasilju sledilo grozljivo človeško trpljenje« (English, 2016: 265). Pomislimo, na primer, na mnoge žrtve napada na New York in Washington 11. septembra 2001. Človeško trpljenje, ki so ga povzročili ti napadi, je bilo ogromno, a napadi jasno niso dosegli njihovega osnovnega političnega cilja, ki je bil prepričati Združene države, da odstranijo svojo vojsko z Bližnjega vzhoda, predvsem iz Saudske Arabije. Idejo, da bi lahko napadi 11. septembra dosegli takšen rezultat, so lahko sprejeli le posamezniki s pomanjkljivim razumevanjem politične realnosti. Res je, da so ZDA po bombnem napadu na njihovo vojaško oporišče v Bejrutu leta 1983 umaknile svoje sile iz Libanona. Vendar pa je napad na vojaške sile v ZDA na Bližnjem vzhodu nekaj popolnoma drugega kot napad na domovino ZDA in poboj tisočih civilistov v postopku. Zdi se, da bin Ladnu ni padlo na pamet, da bodo, vsaj kratkoročno, napadi 11. septembra za Al Kaido popolna katastrofa. Reakcija ZDA je bila predvidljiva in bi morala biti tudi predvidena, bin Ladnov nazor, da bodo napadi 11. septembra učinkovito sredstvo za doseg njegovih strateških ciljev, pa je mogoče opisati le kot blodnje (English, 2016).²

To dobro razloži tudi Thomas Nagel v svoji kritiki Englisheve knjige. Nagel poda komentar na učinkovitost štirih različnih organizacij oziroma gibanj – Al Kaide, Irske republikanske armade, Hamasa, in baskovske separatistične skupine ETA:

»[Kar kaže] evidenca, je pomilovanja vredno. Pri branju [Englisheve] knjige sem opazil, kako zavedena so ta gibanja, kako malo razumevanja imajo glede ravnotežja sil, motivov njihovih nasprotnikov in političnega konteksta, v katerem delu-

² »Sam bin Laden je nedvomno podcenjeval moč Združenih držav Amerike in njegova naprezanja uničiti to super silo so bila jasno neuspešna (po resnici povedano, absurdno neuspešna)« (English, 2016: 64).

jejo. V tem obziru jih je pretirano velikodušno opisati kot racionalne akterje. Res je, da verjamejo, da bodo njihova nasilna sredstva prisilila njihove nasprotnike v predajo, a to prepričanje je enostavno neracionalno in, kot kažejo rezultati, v vsakem primeru zmotno« (Nagel, 2016: 19).

To se zdi kot poštena ocena in izpostavi omejitve, ki jih ima MRA. Jasno je, da vsa teroristična gibanja niso bila zavedena. Trdimo lahko, na primer, da se gibanje Irgun v Palestini ne sklada z Nagelovim opisom, saj, kot piše English, »lahko dobro argumentiramo, da je nasilje Irguna pospešilo umik Britancev s Palestine in ustanovitev izraelske države, kar je bil glavni cilj te teroristične organizacije« (English, 2016: 221). V tovrstnem primeru lahko MRA ponudi marsikaj. Vseeno pa je v primerih, na katere se sklicuje Nagel, le malo dokazov za karkoli, kar bi lahko šteli za racionalno delovanje, in ne le za pobožne želje. To nakazuje, da čeprav terorizem ni *nujno* neracionalen, MRA ne uspe podati smiselne razlage strategij mnogih izmed najbolj problematičnih in najaktivnejših terorističnih organizacij v današnjem svetu. Lahko se, in morali bi se potruditi razumeti motivacije teroristov s poslušanjem njihovih lastnih besed in sporočil, a pogosto je njihove besede in sporočila težko doumeti.

3.

V sklopu MR-a strategija britanske vlade *Pursue Prevent Protect Prepare* (slediti, preprečiti, zaščititi, pripraviti se), namenjena delovanju proti mednarodnemu terorizmu, definira radikalizacijo kot »postopek, skozi katerega ljudje pričnejo podpirati nasilni ekstremizem in se v nekaterih primerih pridružijo terorističnim skupinam« (HM Government, 2009: 11).³ V tej formulaciji je pomembno izpostaviti, da se meni, da obstaja en enoten postopek radikalizacije, ki se pojavlja v *Prevent* (preprečiti) odseku vladne strategije iz leta 2011.⁴ Dejansko je ideja, da tak postopek obstaja, ena izmed glavnih predpostavk celotne strategije. Kaj je potem takem postopek radikalizacije? Ideja, ki se pojavlja v odseku *Prevent*, je, da medtem ko večina ljudi meni, da je terorizem odvraten, obstajajo nekateri, ki so »nagnjeni k radikalizaciji« (HM Government, 2009: 10). Ti ljudje so tarča »radikalizatorjev«, ki širijo ekstremistične ideologije in zlorabljajo ranljivosti, ki posame-

³ *Prevent* se prvič pojavi leta 2006 v dokumentu *Contest Strategy*. Čeprav je moj fokus na tej točki strategija *Prevent*, so bile različice tega pristopa vpeljane po vsej Evropi, EU pa je ustvarila Mrežo za ozaveščanje proti radikalizaciji; glej: European Commission. *Radicalisation Awareness Network*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network_en.

⁴ Predpostavka, da obstaja enoten postopek radikalizacije, obstaja tudi v drugih protiterorističnih strategijah po Evropi. Evropska komisija, na primer, se opisuje kot organizacija, ki podpira raziskovanje in študije »v smeri boljšega razumevanja postopka radikalizacije« (European Commission. *Radicalisation*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/radicalisation_en). Za nadaljnjo razpravo glej: Neumann, P. R. 2013. »The Trouble with Radicalization« v *International Affairs*, vol. 89, str. 873–93.

zne ljudi delajo bolj dovzetne za sporočilo nasilja (HM Government, 2009: 60). Hipoteza je, da se posamezniki, kot je Mohammad Sidique Khan, obrnejo k nasilju, ker so bili radikalizirani, radikalizirani pa so bili vsaj delno zato, ker so občutljivi na radikalizacijo. Čeprav ta občutljivost ne rabi biti nujno razumljena kot osebna predispozicija, jo tako obravnavajo opisane strategije.

Ta model radikalizacije, kateremu se zavezuje večina zahodnih vlad, lahko imenujemo model »nalezljivosti«. To predstavlja radikalizacijo kot ideološko bolezen ali virus, na katerega so nekateri posamezniki občutljivi ter se ga nalezijo v stiku s kužnimi akterji v obliki radikalizatorjev z ekstremističnimi ideologijami. *Prevent* definira ekstremizem kot »vokalno ali aktivno opozicijo temeljnim britanskim vrednotam, vključujoč demokracijo, zakonodajo, osebno svobodo, vzajemno spoštovanje in strpnost do različnih verovanj in prepričanj« (HM Government, 2009: 62). Ta opis vodi k predlogu, da lahko preprečimo, da bi občutljivi posamezniki staknili ekstremistični virus tako, da jim preprečimo stik z radikalizatorji in zagotovimo primerne ukrepe v obliki izobrazbe o temeljnih britanskih vrednotah. Verno upanje je, da bodo ljudje, ki so ustrezno vsrkali te vrednote, manj dovzetni za ekstremizem.

Kaj je narobe z MR-om? Prva stvar je, da je mogoče radikalizacijo razumeti na vsaj dva različna načina. Ena vrsta radikalizacije je kognitivna in vključuje oblikovanje ali pridobitev ekstremističnih prepričanj. Druga vrsta je vedenjska radikalizacija, ki vključuje obrat k nasilju (Sageman, 2014: 90). Neko osebo je mogoče kognitivno radikalizirati brez vedenjske radikalizacije in, kot se večkrat izpostavlja, le zelo majhen delež kognitivno radikaliziranih posameznikov postane vedenjsko radikaliziran (Sageman, 2014: 90)⁵. To je en rog dileme za MR: če je hipoteza, da je obrat k nasilju razločljiv s kognitivno radikalizacijo, kaj naj si potem mislimo o zelo omejenem deležu kognitivno radikaliziranih oseb, ki dejansko izvajajo teroristična dejanja? Kognitivna radikalizacija je izjemno slab faktor v predvidevanju političnega nasilja, resnični izziv je identifikacija dodatnih faktorjev, ki vodijo nekatere, a ne drugih kognitivno radikaliziranih ljudi v nasilje. Če pa je, po drugi strani, hipoteza to, da *vedenjska* radikalizacija razloži in predvideva obrat k nasilju, je MR nesmiseln, saj vedenjska radikalizacija je obrat k nasilju. To je drugi rog dileme za MR, ki poudarja pomembnost razlikovanja med vzrokom in učinkom. Je radikalizacija vzrok obrata k nasilju ali je tisti učinek, ki ga MR poskuša razložiti? MR glede te težave ni tako jasen, kot bi si morda želeli, kar je odsev osnovnega pomanjkanja jasnosti glede vrste razlage, ki jo MR nudi.

Obstajajo tudi vprašanja glede ideje občutljivosti na radikalizacijo. Gre za osebno predispozicijo, kot namiguje *Prevent*? Če je to tako, kakšni dokazi obstajajo v prid ideje, da imajo nekateri posamezniki to predispozicijo, drugi pa ne? Če ima MR resne razlagalne ambicije, je zanj bolje, da se ne izkaže, da je edini test za to

⁵ Sageman ugotavlja, da »malokdo, ki govori o nasilju, dejansko nasilje tudi uporabi«.

predispozicijo, ali je neka oseba dejansko radikalizirana. Vendar pa, če pomislimo, to morda sploh ni predlog. Morda je ideja ta, da je občutljivost na radikalizacijo prej kontekstna kot osebna zadeva, ter da so ljudje občutljivi na radikalizacijo, če se gibljejo v ekstremističnih krogih ali pa so izpostavljeni radikalnim ali ekstermističnim sporočilom na spletu. Kljub temu gola izpostavljenost ekstremističnim idejam ne razloži njihove posvojitve in mnogi posamezniki, ki so izpostavljeni tovrstnim idejam, ne postanejo radikalizirani. Ponovno se pojavlja vprašanje vzroka in učinka. Mar ljudje postanejo radikalizirani, ker so bili izpostavljeni ekstremističnim idejam, ali iščejo ekstremistične spletne strani, ker so že radikalizirani? Druga hipoteza je vsaj toliko verjetna kakor prva.

Za temi vprašanji se skriva globlja težava z MR-ovim pojmovanjem akterske dejavnosti ali pomanjkanjem le-tega. Ena izmed implikacij MR-a in modela nalezljivosti, ki ga podpira, je, da je radikalizacija nekaj, kar osebo doleti, nekaj, kar se ji zgodi, v nekoliko podobnem smislu kot se nekomu zgodi, da stakne gripo. Kakor so ljudje različni v njihovi dovzetnosti za virus gripe in v njihovih stopnjah odpornosti nanj, tako bi utegnili biti različni v njihovi dovzetnosti za ekstremistični »virus« in stopnjah odpornosti nanj. Ampak zakaj bi sprejeli to shemo? Kot povpraša Anthony Richards: Zakaj se predpostavlja, da so tisti, ki stremijo k izvedbi terorističnih dejanj *občutljivi* na nasilni ekstremizem – da so podlegli (nasilnim) ekstremističnim ideologijam in potrebujejo vodenje, ki jih lahko reši manipulacije drugih (na spletu ali kako drugače), in da ne bi izvajali takšnih dejanj samovoljno? (Richards, 2011: 150)

V mnogih primerih, vključno s primerom Mohammada Sidique Khana, ne gre za posameznike, ki bi jih pasivno radikalizirale zunanje agencije. Kar vidimo, je postopek aktivne samo-radikalizacije, v katerem manipulacija drugih ne igra kakšne pomembne vloge. Da se kot Khan neka oseba prepriča, da je določeno ravnanje potrebno, ne pomeni *podleči* čemurkoli, kot bi nekdo lahko na primer podlegel prehladu.

Drug primer, ki izpostavlja resne omejitve ideje občutljivosti na radikalizacijo, je primer Anwarja al-Awlakija, ki je umrl v napadu ameriških brezpilotnih letal leta 2011. Awlaki se je rodil v zvezni državi Nova Mehika. Oče je bil jemenski tehnokrat, izobražen v ZDA, ki je podpiral ZDA in kasneje postal predsednik Univerze v Sani. Mlajši Awlaki, ki je po izobraževanju na Državni univerzi v Koloradu delal kot imam v San Diegu, je obsodil napade 11. septembra in postal v ameriških medijih znan kot glas zmernega islama. Kljub temu je v naslednjem desetletju postal izrazit nasprotnik ZDA, njegova vloga pri načrtovanju in navdihovanju terorističnih napadov na ameriške tarče pa je vodila v ukaz predsednika Obame, naj ga C.I.A. ubije. Vseeno pa ni nikakršnih zanimivih indicij, da bi bil Awlaki »občutljiv na radikalizacijo«, in nobenega razloga ni, da bi si mislili, da je bila njegova radikalizacija odgovornost kogarkoli drugega kot njega samega ali izraz česar koli drugega kot njegovega lastnega delovanja. A vendar obstajajo določeni razlogi za

zamisel, da je njegovo sovraštvo do ZDA izhajalo iz njegove skrbi, da je FBI prav pomotoma odkril njegovo rabo prostitutk in nameraval ta podatek uporabiti proti njemu (glej Shane, 2015: pogl. 6).

Awlakijeva zgodba je posebej zanimiva, ker poleg tega, da pomaga izraziti stališče, da radikalizacija ni nujno pasivna, izpostavi tudi, do kolikšne mere lahko radikalizacijo posameznika oblikujejo naključni in nebistveni zunanji dogodki, ki lahko imajo kaj malo opraviti s politiko. To nakazuje, kar je morda najresnejši problem za MR. Vzemimo, na primer, to analogijo, ki kljub svoji navidezni lahkomiselnosti predstavi pomembno filozofsko poanto. V svoji knjigi o filozofiji in športu David Papineau ponudi lepo ilustracijo nečesa, kar primerno opiše kot »kontingenca športnih pripadnosti« (Papineau, 2017: 117). Nekoč mu je njegov prijatelj, prav tako psiholog, Tony Marcel povedal sledečo zgodbo:

»Z nečakom sva bila ob postelji moje mame, ko je ta bila v očitno dokončni komi, kratek čas pred njeno smrtjo. Začela sva se pogovarjati, kdaj sva postala navijača Arsenal. Spomnil sem se fotografije sebe, starega približno tri leta, v Arsenalovem dresu, in se vprašal, ali je bil dres darilo družinskega člana. Nenadoma je, ne da bi sploh odprla oči, mama rekla 'Ne, Peter, prijatelj tvojega strica nam ga je dal, da bi nas razjezil. Vsi smo bili podporniki Tottenham'a« (Papineau, 2017: 117).

Lahko bi rekli, da je Marcel postal »arsenaliziran«, se pravi prešel iz stanja ne-biti navijač Arsenal v biti navijač Arsenal. Vendar pa je bil proces arsenalizacije visoko idiosinkratski in oseben. Istočasno ko je bil Marcel arsenaliziran, se je ista stvar dogajala, čeprav na različne načine, mnogim otrokom in odraslim drugod po svetu. Vsak navijač Arsenal ima svojo lastno zgodbo o svoji arsenalizaciji in če naj bi strokovnjak za arsenalizacijo slednjo definiral kot postopek, po katerem neka oseba postane navijač Arsenal, bi bila naravna reakcija reči, da obstaja nešteto postopkov arsenalizacije, ki imajo le malo skupnega drug z drugim razen tega, da gre za korake, po katerih se posameznik premakne iz stanja ne-biti navijač Arsenal do biti navijač Arsenal. Poleg tega utegnejo obstajati določene široke popložitve, ki se nanašajo na več navijačev Arsenal, – na primer, mnoge so arsenalizirale njihove družine ali prijatelji –, a ne drži, da bodo na koncu vsi arsenalizirani na tak način, pa tudi zgodbe, kot je Marcelova, puščajo odprta vprašanja. Na primer, kako je postal arsenaliziran skozi prejem Arsenalovega dresa? Ena stvar, ki izgleda jasna, je, da je arsenalizacija odvisna od mnogih faktorjev in da ni splošnega odgovora na vprašanje, kako ljudje postanejo navijači Arsenal. Poleg čiste raznolikosti poti do tega, da postaneš navijač Arsenal, je vredno omeniti še eno stvar. Ko je posameznik *X* arsenaliziran in ga vprašamo, kako je postal arsenaliziran, ne pa, na primer, chelseaziran, se pravi navijač Chelseaja, obstaja ena stvar, ki ji ne rečemo: *X* je postal arsenaliziran, ker je občutljiv na arsenalizacijo. Če je nekdo vzgojen v družini strastnih podpornikov Arsenal, lahko rečemo, da je ta oseba občutljiva na arsenalizacijo, a to je komentar na njeno okolje, ne na

njo samo. Biti občutljiv na arsenalizacijo ni predispozicija, ki jo nekateri ljudje imajo, drugi pa ne, in edini dokaz, da je bil nekdo občutljiv na arsenalizacijo, je, da je postal navijač Arsenal. Reči, da so morali biti, če so dejansko postali navijači Arsenal, občutljivi na arsenalizacijo, ne razloži njihove arsenalizacije.

Kar velja za arsenalizacijo, velja za radikalizacijo. Obstaja več nadvse osebnih in idiosinkratskih poti do vedenjske radikalizacije, kot prikazujeta tudi primera Kha-na in Awlakija, ne obstaja pa enoten postopek radikalizacije. Kot član tesno povezane tradicionalne pakistanske skupnosti v Leedsu, je bil Khan morda občutljiv na radikalizacijo v okoljskem smislu, ni pa nobenega razloga za to, da bi mislili, da so bili Awlaki in mnogi njemu podobni občutljivi na radikalizacijo kot zgolj to, da so bili dejansko radikalizirani. Po besedah avstralske vladne objave o radikalizaciji ne obstaja »nikakršna enotna pot do radikalizacije v nasilni ekstremizem, saj je postopek edinstven za vsako osebo« (Australian Government, spletni vir). Kot velja za arsenalizacijo, lahko obstajajo neke zelo široke posplošitve o radikalizaciji, se pravi nekateri skupni elementi v izkustvih večine ljudi, ki so postali radikalizirani, a ti skupni elementi nudijo le omejeno vrednost pri zmožnosti predvidevanja. Na primer: v svojem pionirskem delu o terorističnih omrežjih, Marc Sageman obrne pozornost na pomembnost prijateljstva in družinskih vezi pri radikalizaciji v smislu, da so teroristične skupine pogosto le »en kup tipov«, ki se samo-radikalizirajo in so povezani med seboj z nečim več kot le politiko (Sageman, 2008). Vendar pa to znanje ne bo pomagalo predvideti, kateri »kup tipov« se bo radikaliziral, kateri kup tipov pa ne. Obstaja bistvena kontingenca med nečim, kar Charlotte Heath-Kelly opisuje kot »na videz individualizirane in nepovezane poti državljanov v oboroženo militantnost« (Heath-Kelly, 2017: 300), in to kontingenco je potrebno priznati in uravnavati.

Naključnost in nepredvidljivost vedenjske radikalizacije sta odsev metafizike zapletenih posameznosti. V njunem odmevnem delu o zmotljivosti medicine Gorovitz in MacIntyre trdita, da so v naravoslovnih znanostih predmeti znanja univerzalijske, se pravi lastnosti predmetov, razvrščene po *vrstah*, ter posplošitve, ki te lastnosti povezujejo (Gorovitz in MacIntyre, 1975: 15). V tem pogledu »razložiti vedenje posameznosti ni nič drugega kot zaobjeti njene specifične lastnosti v okviru zakonom-podobnih posplošitev« (Gorovitz in MacIntyre, 1975: 15). *Predvideti* vedenje neke posameznosti je uporabiti te iste zakonom-podobne posplošitve glede relevantnih lastnosti. Gorovitz in MacIntyre trdita, da obstajajo nekatere lastnosti posameznosti, ki jih znotraj tega opisa ne opazimo. Obstajajo enostavne posameznosti, kot so na primer ledene kocke, katerih vedenje lahko predvidimo z zakonom-podobnimi posplošitvami z visoko zanesljivostjo, saj »je vsak primer, grobo rečeno, precej podoben vsem drugim« (Gorovitz in MacIntyre, 1975: 16). A vse posameznosti niso takšne. Obstajajo bolj zapletene posameznosti, kot so hurikani, slana močvirja, predvsem pa ljudje, ki so takšne, da ni nobena posameznost določene vrste pretirano podobna drugim iz iste vrste. Noben hurikan ni precej podoben drugemu, saj so hurikani »neprestano v stiku s paletto neobvladljivi

vih okoljskih faktorjev« in nikdar ne moremo vedeti »kakšne zgodovinsko specifične interakcije utegnejo vplivati na takšne zgodovinsko specifične posameznosti« (Gorovitz in MacIntyre, 1975: 16). Vendar pa to ni mišljeno kot *a priori* argument proti napovedovanju vremena. Obstajajo nekatere »večinske« posplošitve, ki jih je mogoče uporabiti za predvidevanje vedenja hurikana do neke mere, četudi je nemogoče vnaprej napovedati, kdaj natanko bo nek posamezen hurikan prešel nad kopno.

Predvidevanje in pojasnjevanje obrata k političnemu nasilju je še težje. Noben terorist ni v celoti podoben drugemu, saj se je vsak med svojim življenjem soočal s širokim naborom neobvladljivih in neznanih okoljskih faktorjev. Ne moremo poznati vsakega faktorja, ki je vplival na vsakega posameznega terorista, kar otežuje predvidevanje njihovih dejanj. Tako Jonathan Githens-Mazer in Robert Lambert podajata primer bratov Adam. Na podlagi njune izpostavljenosti ekstremističnim idejam bi lahko rekli, da je bilo za Lamina Adama bolj verjetno, da postane nasilen, dejansko pa je njegov brat Rahman, za katerega »se je zdelo, da popolnoma sprejema zahodne sekularne vrednote« (Githens-Mazer in Lambert, 2010: 892), tisti, ki so ga aretirali zaradi načrtovanja napada z eksplozivom. Githens-Mazer in Lambert predstavljata zgodbo bratov Adam kot relevantno zaradi tega, ker v njunem pogledu nakazuje »inherentno nepredvidljivost tega, kdo postane nasilen in kdo ne« (Githens-Mazer in Lambert, 2010: 893). To pomanjkanje predvidljivosti je pričakovati v primeru zapletenih posameznosti. Izpostavljenost določenim idejam je ena stvar, če pa se bodo te ideje na nekega posameznika »prijele«, pa druga.

Ta način razlage stvari nakazuje, da imamo pri razlaganju in predvidevanju vedenja »ekstremistov« dva različna problema. Ne le, da je nemogoče poznati vse relevantne okoljske faktorje, nemogoče je tudi vedeti, kako ti faktorji vplivajo na različne posameznike. Kot sem že izpostavil, se od vseh ljudi, ki postanejo kognitivno radikalizirani, le majhno število dejansko obrne k nasilju. Vendar pa je okoljske faktorje, ki vplivajo na ljudi, ki se obrnejo k nasilju, morda težko ločiti od tistih, ki vplivajo na ljudi, ki se ne obrnejo k nasilju, in morda sploh ni nadaljnje razlage te razlike. Kot v svoji slavni razpravi o vzročnosti razlaga G. E. M. Anscombe, se te negotovosti ne otrese niti model nalezljivosti:

»Našli smo, na primer, dve bolezni, za katere vemo, da sta nalezljivi. Če sem po tem imel samo in izključno en stik z nekom, ki trpi za to boleznijo, in jo dobim tudi jaz, predpostavljam, da sem jo dobil od te osebe. Kaj pa če, po tem ko sem imel ta stik, vprašam zdravnika, ali bom dobil to bolezen? Običajno bo lahko odgovoril le 'ne vem – morda boš, morda ne boš'« (Anscombe, 1975: 67).

Na enak način model nalezljivosti pripiše radikalizacijo neke osebe njenim stikom z ekstremističnimi idejami, če pa nas nekdo prosi, naj predvidimo, ali se bo radikaliziral ali ne, je edini odgovor, ki je v našem epistemskem stanju smiseln, »morda se bo, morda se ne bo«. Če se radikalizira in je njegova radikalizacija pri-

pisana njegovemu stiku z ekstremističnimi idejami, potem se delamo pametne po potrjenem dogodku. Če ponovno citiram Anscombovo, je lažje »z gotovostjo slediti učinkom nazaj do vzrokov kot pa predvideti učinke na podlagi vzrokov« in »pogosto poznamo vzrok, ne da bi vedeli, ali obstaja neke vrste brezizjemna poplošitev« (Anscombe, 1975: 66).

Skladno s tem bi bilo primerno ohraniti nekaj skepticizma glede možnosti modeliranja radikalizacije in vladnih programov za preprečevanje radikalizacije. Kar se tiče modeliranja radikalizacije, je slednje postalo zasebna obrt znotraj obveščevalne skupnosti in univerzitetnih oddelkov, ki preučujejo terorizem. Da bi si osmislili terorizem, moramo razložiti, kako in zakaj se ljudje obrnejo k političnemu nasilju in kak boljši način bi lahko za to sploh obstajal kot pa gradnja teoretičnih modelov radikalizacije? Sistematični pregled, ki ga je leta 2012 objavila organizacija Youth Justice Board, vsebuje nič manj kot osem modelov iz raznih virov, od predloga štiristopenjskega postopka radikalizacije newyorške policije do McCauleyjevih in Maslenkovih 12 mehanizmov politične radikalizacije (Christmann, 2012). Brez dvoma so od takrat razvili še kak model. Kljub temu pa ti modeli, čeprav morda popolnoma ustrezajo določenim posameznikom, ne povedo celotne zgodbe. Modeli radikalizacije zakrijejo, kar smo poprej poudarjali glede kontingentnosti in nepredvidljivosti. Shematični modeli radikalizacije utegnejo biti poučni, in nekateri tudi so, a njihovo osredotočanje na splošne principe pomeni, da jim je usojeno spodleteti v upoštevanju celotnega spektra kontingentnih in idiosinkratskih faktorjev, ki vplivajo na posameznike med obratom k nasilju. Za prepoznavo omejitev potenciala modeliranja vedenjske radikalizacije je potrebna le površinska seznanjenost z raznolikimi biografijami posameznih teroristov.

4.

Vpliv MR-ovih omejitev na programe za preprečevanje radikalizacije ni nič manj očiten. Programi za preprečevanje ali deradikalizacijo, ki delujejo po istem kopitu za vse, so enako neverjetni kot tovrstni modeli radikalizacije. Da bi oblikovali učinkovite programe za preprečevanje radikalizacije, bi potrebovali intelektualno dosledno in z dokazi utemeljeno teorijo radikalizacije, a takšne teorije so precej šibke. V odsotnosti pravilnega razumevanja radikalizacije je preveč enostavno, da vlade, ki so pod pritiskom, da se opazi, da »nekaj delajo«, vpeljejo domnevno zdravorazumske predpostavke o poteku radikalizacije in oblikujejo programe na tovrstni podlagi. Obstaja tveganje, da so te predpostavke zgrešene in da vodijo v implementacijo programov za preprečitev radikalizacije, ki še poslabšajo problem, ki ga naj bi reševali. Britanski program za preprečevanje je popolna ilustracija teh tveganj. Tudi če pustimo ob strani perversnost kategorizacije demokracije, zakonodaje in individualne svobode kot *britanskih* vrednot, ne najdemo nikakršnega resničnega dokaza, da je učenje teh vrednot učinkovito sredstvo za pre-

prečevanje kognitivne ali vedenjske radikalizacije. Dejansko so raziskave pokazale, da poudarjanje britanskih vrednot vodi le v odtujitev muslimanskih učencev in jih spodbuja k iskanju alternativne identitete v islamski skupnosti (glej Hoque, 2015). Še več: kot opaza Anna Lockley-Scott, vlada zahteva, da se britanske vrednote uči namesto raziskuje, kar »preprečuje učencem, da bi odrasli v odprte in dovzetne raziskovalce« (Lockley-Scott, 2017). To je primer epistemske škode, ki jo lahko povzroči slabo načrtovan program preprečevanja radikalizacije. Rezultat je, da se muslimanski učenci čutijo nezmožne izraziti vprašanja o britanskih vrednotah v strahu, da bi jih označili za ekstremiste, ter da obstajajo neki nepotrjeni dokazi, da naj bi muslimanski učenci bili »izpostavljeni radikalizaciji« na podlagi dozdevno zelo krhkih dokazov. Stigmatizacija celotnih skupnosti ni način, s katerim bi jih naredili manj dovzetne za radikalizacijo. Dejansko je način, ki jih naredi bolj dovzetne za radikalizacijo. Morda se zdi, da je dosedanja razprava skoraj v celoti negativna. Kritiziral sem MRA in MR, ter izrazil skepticizem glede naporov v smeri modeliranja radikalizacije in preprečevanja radikalizacije. Kako torej zdaj stoji vprašanje: kaj vodi neko osebo k političnemu nasilju? Ali obstaja karkoli uporabnega, kar lahko rečemo v odgovor na to vprašanje, poleg preučevanja vloge prijateljskih in družinskih vezi pri vedenjski radikalizaciji? Kaj lahko v praktičnem smislu naredimo glede takšne radikalizacije? Enostavno je ignorirati programe, kot je *Prevent*, ampak vlade, ki vpeljujejo tovrstne programe in delajo pod pritiskom v pričakovanju odziva na politično nasilje, so upravičene do vprašanja: kaj je alternativa? Ko se soočamo s tem izzivom, je v pomoč razlikovanje dveh projektov, projekta razlaganja in projekta razumevanja političnega nasilja. Z upoštevanjem tega razlikovanja se kot alternativa MR-u in MRA-u pojavi zmerni epistemski partikularizem (ZEP). Vsaj v določenih primerih, ZEP ponuja neko vrsto vpogleda v politično nasilje, ki ni enostavno dostopen skozi MR ali MRA. Naslednji izziv je identifikacija tega, kaj lahko ZEP prispeva, in razmislek o njegovih političnih implikacijah.

Kot sem dejal, je »epistemski partikularizem« način psihološkega razlaganja, ki ga pripisujemo Karlu Jaspersu. V osrčju tega pogleda leži razlikovanje med razlaganjem in razumevanjem, ki ga Christoph Hoerl razlaga, kot sledi: Razlaga, meni Jaspers, zahteva ponavljajoče se izkustvo, ki se dosega skozi »opazovanje dogodkov, eksperimentiranje in zbiranje številnih primerov« ... kar nam dovoljuje formulacijo splošnih pravil in teorij. Razumevanje pa, po drugi strani, dosega (če ga dosega) neposredno skozi soočanje z določenim primerom ... Zatorej lahko rečemo, da Jaspers prisega na obliko *epistemskega partikularizma*, ki se nanaša na razumevanje. Razumevanja ne dosežemo z obravnavo določenih dejstev v okviru splošnih zakonov, ugotovljenih s pomočjo ponavljajočega se opazovanja (Hoerl, 2013: 108).

Kako se potemtakem pride do razumevanja? Razumevanje, ki ga tukaj problematiziramo, je, kako lahko neki miselni dogodek vznikne iz drugega. Pri tem je ključ *empatija*. Sposodimo si enega izmed Jaspersovih primerov in denimo, da posku-

šamo razumeti, kako so dolge zimske noči vplivale na samomor določene osebe. Skozi empatijo do te določene osebe in pogledom na stvari z njenega zornega kota lahko uvidimo smiselno povezavo med zimskim vremenom in *njenim* samomorm, četudi je statistično dejstvo, da se več samomorov primeri spomladi. Če naj ponovno citiram Hoerla, »je specifična točka, ki jo želi prikazati Jaspers, ta, da lahko v določenem primeru obstaja razumljiva povezava med nekim faktorjem *A* in določenim dogodkom *E*, tudi če drži splošna verjetnost, da se bo ta dogodek manj verjetno zgodil v kontekstu *A*, kot v kontekstu nekega drugega faktorja *B*« (Hoerl, 2013: 108). Z drugimi besedami, samomor določenega posameznika je morda lahko razumeti v kontekstu vremena ali nekega drugega, še bolj idiosinkratskega faktorja, čeprav ni nikakršnega splošnega zakona, ki bi povezoval ta faktor z danim izidom. Dojemati nekaj kot razumljivo je ena stvar, to razložiti s sklicevanjem na zakonom-podobne posplošitve pa druga.

Kaj še lahko povemo o naravi empatije in vrsti razumljivosti, ki jo prinaša? V svojem prispevku k tej izdaji Olivia Bailey opredeli empatijo kot »dejavnost čustveno obarvanega privzemanja perspektive« (Bailey, 2018: 139). Ta vključuje »uporabo domišljije za 'prenos' samega sebe« in »obravnavanje situacije nekoga drugega, kot da bi sam bil na njegovem ali njenem mestu« (Bailey, 2018: 143). Kot jo razume Baileyjeva, empatija ni popolnoma intelektualna dejavnost, ampak se sklicuje na čustvene vire osebe, ki goji empatijo. Vzemimo primer Awlakija: Če začnemo na njegovem začetku v Novi Mehiki, kako je končal kot ameriški državni sovražnik številka dve, tik za bin Ladnom? Namesto, da bi iskali splošne vzročne zakone ali modele radikalizacije, ki bi utegnili razložiti to transformacijo, lahko poskušamo privzeti njegovo perspektivo in pogledati, kako bi obravnavali njegovo situacijo, če bi bila nam lastna. To pomeni, da se poskušamo poistovetiti z njegovim občutkom, da ga lovi FBI, in njegovo naraščajočo tesnobo, da bodo razkrili njegove prestopke. Potem je tukaj še naraščajoč in morda z njegove perspektive popolnoma nepričakovan uspeh njegovih posnetih maš in govorov. Predstavljamo si lahko, kako mladega moškega, kot je Awlaki, premami naraščajoča slava in ugled modreca in islamskega učenjaka ter ga vodi v bolj radikalne teme in ideje na račun njihove priljubljenosti pri njegovem občinstvu. S te perspektive postane njegova postopna transformacija vsaj do neke mere razumljiva. Po eni strani se je čutil ujetega v kotu države, kjer se je rodil. Po drugi strani je postal v tujini vedno bolj slaven. Ni si težko predstavljati, kako sta ta dva faktorja utegnili vplivati na Awlakisovo transformacijo, vseeno pa ni smiselno Awlakisovo izkušnje posploševati ali poskušati vzpostavljati splošne teorije radikalizacije na podlagi njegove osebne izkušnje. Specifičnost njegovih okoliščin je tista, ki nudi razlagalno moč. Iz njegove izkušnje se ne moremo naučiti kaj dosti o radikalizaciji »na splošno«.

Vendar pa to še ne pomeni, da je radikalizacija le odziv na naključne *osebne* faktorje. Ima namreč tako politično kot osebno dimenzijo, vseeno pa zadostno razumevanje politične dimenzije prav tako zahteva empatijo. Ideja, ki se pogosto po-

javlja o radikalnem islamu, je, da gre do neke mere za odziv na občutek ponižanosti; ponižanosti ki izhaja iz politične marginalizacije, nenehnih vojaških porazov in okupacije. Razumeti te občutke na intelektualni ravni je ena stvar, *čutiti* s pomočjo empatije pa druga. Če lahko čutimo politično bolečino in zamero nekoga drugega, se lahko postavimo v položaj, s katerega lahko razumemo vedenja, ki bi bila navadno nedoumljiva in nepredvidljiva. Privzemanje tuje politične perspektive je učinkovit način soočanja z Jacksonovim izzivom, da naj za razumevanje motivacij teroristov obravnavamo njihovo subjektivnost. Ključno je, da poslušanje njihovih besed in sporočil ni zadostno za razumevanje brez resne čustvene vpletenosti v njihove občutke ponižanja in zamere.

Kakšen praktičen namen pa sploh ima takšno privzemanje perspektive? Zakaj je sploh dobro, da imamo razumevanje terorističnih motivacij, kot ga prinaša privzemanje perspektive? Lahko bi trdil, da ima razumevanje vrednost samo po sebi ali pa vsaj da zadovoljuje globoko psihološko potrebo po osmišljenju sveta okoli nas. Ko slišimo novice o zadnjem terorističnem izbruhu, je naraven odziv vprašati, kako se lahko takšne stvari zgodijo in zakaj se dogajajo. Odgovor na slednje vprašanje zahteva razumevanje političnih in drugih motivacij tistih, ki izvajajo takšna dejanja. Privzemanje perspektive nam lahko prinese nekaj vpogleda v te motivacije. Razumevanje ima tudi politične implikacije. Če bi ti, ki so leta 2003 načrtovali ameriško invazijo in okupacijo Iraka, privzeli drugo perspektivo in pomislili na to, kako bodo na invazijo gledali in kaj ob njej čutili Arabci, bi bili morda manj presenečeni nad čisto razsežnostjo in nasilnostjo odpora, ki je pričakal ameriške vojake. Bolj splošno gledano bi moralo biti poskušanje razumevanja terorističnih motivacij in poslušanje njihovih besed in sporočil ter obravnavanje njihove subjektivnosti osnovni element vsake realistične in koristne protiteroristične politike. Kako lahko sploh pričnemo z razvojem tovrstne politike, če nihče nima resničnega razumevanja tega, zakaj teroristi verjamejo, kar verjamejo in počnejo, kar počnejo?

En razlog, zakaj so poskusi empatije do terorističnih motivacij pogosto sprejeti z nezaupanjem, je, da ta postopek implicira ali celo zahteva določeno stopnjo simpatije do teh motivacij, kar mnogi štejejo za moralno in politično nesprejemljivo.

Obstaja nazor, da, kot pojasni Baileyjeva, »obstaja globoka povezava med empatijo in 'odobravanjem' in da je, kadar gojimo empatijo do čustev nekoga drugega, 'ekstremno' težavno odpisati [ta čustva] kot v celoti neprimerna« (Bailey, 2018: 148). Če je to res in se nam zdi ideja odobravanja dejanj nekoga, kot je Khan ali Awlaki, domala odvrtna, mar iz tega ne sledi, da je privzem perspektive, kot sem ga do sedaj opisoval, nekaj, kar večina od nas ne zmore in ne želi storiti? Ena možna reakcija na to je dvomiti o moči povezave med empatijo in odobravanjem. Enostavnejša strategija je vztrajati pri strogem ločevanju med motivacijami in dejanji neke osebe. Četudi obstaja neki smisel, v katerem gojenje empatije do Awlakijevih zamer in čustev ponižanja zahteva, da sprejmemo ta čustva kot pri-

merna, to še ne pomeni, da moramo kot primerna sprejeti Awlakijeva *dejanja*. Ni razloga, na primer, da bi gojili empatijo do njegovega načrta za uničenje čezoceanskega potniškega letala na Božič 2009.

Tudi na ravni motivacije obstaja omejitev, v kolikšni meri je verodostojen privzem perspektive sploh možen za protiteroristične uradnike, katerih kultura, vrednote in politična prepričanja so popolnoma drugačna od teh, ki pritičejo ljudem, ki jih poskušajo razumeti. Na primer: Elisabeth Kendall je nazorno pisala o pomembnosti in funkciji poezije v pridobivanju čustvene in mentalne podpore za islamske verske vojne. Težko je gojiti empatijo do besed in dejanj posameznikov, kot sta bin Laden in Awlaki, ne da bi poznali književno ozadje. Bin Ladnova »Deklaracija vojne proti Združenim državam« iz leta 1996 je, na primer, vsebovala približno petnajst odlomkov poezije. Kendall komentira, da se s tem, ko ne upoštevajo, kako ključno »poezija izpili in usmerja sporočila«, zahodne obveščevalne agencije »približujejo ideologiji verskih vojn skozi izkrivljeno prizmo, ki ni usklajena s prizmo, skozi katero jo opazujejo primarna arabska občinstva« (Kendall, 2016: 224–225). Druge omejitve privzema perspektive niso toliko odsev kulturnih razlik kot odsev nerazumljivosti tarčnih dejanj in čustev. Kolikor koli se potrudimo, je izredno težko gojiti empatijo do, denimo, dejanj in čustev Mohamada Atte, ko je ta 9. septembra usmeril let American Airlines 11 v severni stolp Svetovnega trgovskega centra.

Kakšne so praktične implikacije partikularističnega obrata v terorističnih študijah, ki ga priporočam? Ni implikacije, da v splošnih terminih ne moremo reči ničesar uporabnega o obratu k političnemu nasilju. Ena stvar je prestaviti osrednjo točko z razlage na razumevanje, druga stvar pa je zavrniti vse poskuse razlage. ZEP z veseljem sprejme tudi vpogled raziskovalcev terorizma, kot je Sageman, ter sprejema, da obstajajo neke stvari splošne narave, ki jih lahko povemo o postopku ali mehanizmih radikalizacije. Formulacije splošnih pravil in teorij, ki leži v osrčju razlage, ZEP ne izključuje, kar pa želi tovrsten partikularist poudariti, so inherentne omejitve v projektu razlaganja. Ko pride do terorizma, je le malo upanja, da bodo lahko raziskovalci uporabili eksperimentalne metode ali izvajali naključne kontrolirane preskuse. V tem primeru, kot tudi v primeru večine človeškega delovanja, tako potrebujemo drugačno perspektivo.

Za te, na katerih leži razvoj protiterorističnih strategij, pomeni sprejem naukov ZEP-a opustitev ideje, da je obrat k nasilju v posameznih primerih možno predvideti z razlagalnimi modeli radikalizacije. Pomeni, da morajo opustiti programe preprečevanja in deradikalizacije, ki spregledajo individualnost in naključnost poti k radikalizaciji in vodijo v odtujitev skupnosti, na katere se osredotočajo. Pomeni, da je potrebno najeti obveščevalne analitike, ki ne le posedujejo potrebna jezikovna in kulturna znanja, marveč tudi voljo do obravnave subjektivnosti teroristov z namenom razvoja globokega empatičnega razumevanja njihovih motivov in dejanj. Vključevanje v njihovo subjektivnost nam bo pomagalo uvideti, da so v

mnogih primerih teroristi avtorji lastnih prepričanj in dejanj, ne pa le pasivne žrtve radikalizacije s strani drugih. Tukaj je tudi praktični izziv preprečevanja terorističnih dejanj, a so modeli radikalizacije tudi pri tem le stežka v pomoč. Na tem mestu ni nadomestila za znanje, pridobljeno z uporabo tradicionalnih metod zbiranja informacij, namesto z aplikacijo nekih generičnih, simplističnih in večinsko nepreverjenih teorij vedenjske radikalizacije. Nekateri teroristični napadi so predvidljivi in so bili predvideni na podlagi konkretnih informacij, ne pa tudi z uporabo abstraktnih teoretičnih modelov. Najtežja stvar je, naučiti se živeti z velikim elementom sreče in naključnosti v terorizmu ter inherentnimi omejitvami našega znanja na tem področju. Na tem področju, kot tudi na drugih, je epistem-ska skromnost podcenjena vrednota.

The Epistemology of Terrorism and Radicalisation

This paper outlines and criticises two models of terrorism, the Rational Agent Model (RAM) and the Radicalisation Model (RAD). A different and more plausible conception of the turn to violence is proposed. The proposed account is Moderate Epistemic Particularism (MEP), an approach partly inspired by Karl Jaspers' distinction between explanation and understanding. On this account there are multiple idiosyncratic pathways to cognitive and behavioural radicalisation, and the actions and motivations of terrorists can only be understood (rather than explained) by engaging with their subjectivity in a way that depends on a degree of empathy. Scepticism is expressed about attempts to model radicalisation and predict political violence. This scepticism is based on reflections concerning the nature of complex particulars. The implications of MEP for counterterrorism are briefly discussed.

Keywords: terrorism, radicalisation, rational agent model, radicalisation model, moderate epistemic particularism.

Zahvala

Zahvaljujem se urednikom, anonimnemu poroku, Olivii Bailey, Charlotte Heath-Kelly, Anni Lockley-Scott in Danielu Thornton za koristne komentarje. Hvaležen sem Johnu Campbellu za začetni predlog, da bi utegnili biti Jaspersovo delo uporabno pri razumevanju terorizma. Zgodnejši osnutki tega članka so bili predstavljeni leta 2017 na delavnici Univerze v Warwicku o Epistemologiji protiterorizma, konferenci Univerze v Sheffieldu o Škodi in napakah v epistemski praksi, ter na Oriel kolokviju o Študijah izobrazbe, varnosti in obveščevanja. Delo na tem članku podpira Arts and Humanities Research Council Leadership Fellowship. Zahvaljujem se AHRC za radodarno podporo.

Literatura

- Anscombe, G. E. M. (1975). »Causality and Determination«. V Sosa, E. (ur.), *Causation and Conditionals*. Oxford: Oxford University Press, str. 63–81.
- Avtor ni naveden. (2005). »London bomber: Text in Full«. *BBC News*, 1. September. Dostopno na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/4206800.stm>.
- Avtor ni naveden. (2009). *Pursue Prevent Protect Prepare: The United Kingdom's Strategy for Countering International Terrorism*. HM Government. Dostopno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228644/7547.pdf.
- Avtor ni naveden. (2011). *Contest: The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism*. HM Government. Dostopno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97995/strategy-contest.pdf.
- Avtor ni naveden. (Letnica ni navedena). *Radicalisation*. European Commission. Dostopno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/radicalisation_en.
- Avtor ni naveden. (Letnica ni navedena). *Understanding the Radicalisation Process*. Australian Government.
- Bailey, O. (2018). »Empathy and Testimonial Trust«. *Royal Institute of Philosophy Supplement*, 84, str. 139–160.
- Christmann, K. (2012). *Preventing Religious Radicalisation and Violent Extremism: A Systematic Review of the Research Evidence*. London: Youth Justice Board for England and Wales. Dostopno na: http://www.safe-campuscommunities.ac.uk/uploads/files/2016/08/yjb_preventing_violent_extremism_systematic_review_requires_uploading.pdf.
- Crenshaw, M. (1990). »The Logic of Terrorism: Terrorist Behavior as a Product of Strategic Choice«. V Reich, W. (ur.), *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, str. 7–24.
- English, R. (2016). *Does Terrorism Work? A History*. Oxford: Oxford University Press.
- Githens-Mazer, J. in Lambert, R. (2010). »Why the Conventional Wisdom on Radicalization Fails: The Persistence of a Failed Discourse«. *International Affairs*, 86(4), str. 889–901.
- Gorovitz, S. in MacIntyre, A. (1975). »Toward a Theory of Medical Fallibility«. *The Hastings Center Report*, 5, str. 13–23.

- Heath-Kelly, C. (2017). »The Geography of Pre-criminal Space: Epidemiological Imaginations of Radicalisation Risk in the UK Prevent Strategy, 2007-2017«. *Critical Studies on Terrorism*, 5, str. 297–319.
- Hoerl, C. (2013). »Jaspers on Explaining and Understanding in Psychiatry«. V Stenghellini, G. in Fuchs, T. (ur.), *One Century of Karl Jaspers' General Psychopathology*. Oxford: Oxford University Press, str. 107–120.
- Hoque, A. (2015). *British-Islamic Identity: Third-generation Bangladeshis from East London*. London: Institute of Education Press.
- Jackson, R. (2015). »The Epistemological Crisis of Counterterrorism«. *Critical Studies on Terrorism*, 8, str. 33–45.
- Jaspers, K. (1997). *General Psychopathology, 7th edition*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Kendall, E. (2016). »Jihadist Propaganda and its Exploitation of the Arab Poetic Tradition«. V Kendall, E. in Khan, A. (ur.), *Reclaiming Islamic Tradition: Modern Interpretations of the Classical Heritage*. Edinburgh: Edinburgh University Press, str. 223–246.
- Kundnani, A. (2012). »Radicalisation: The Journey of a Concept«. *Race and Class*, 54, str. 3–25.
- Kundnani, A. (2014). *Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London: Verso.
- Lockley-Scott, A. (2017). »Re-examining the Mission of Education and the Meaning of Learning in an Uncertain World«. Predstavljeno na: Oxford Symposium for Comparative and International Education.
- Malik, S. (2007). »My Brother the Bomber«. *Prospect Magazine*, 30. Junij. Dostopno na: <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/my-brother-the-bomber-mohammad-sidique-khan>.
- Nagel, T. (2016). »By Any Means or None«. *London Review of Books*, 38, str. 19.
- Neumann, P. R. (2013). »The Trouble with Radicalisation«. *International Affairs*, 89, str. 873–893.
- Papineau, D. (2017). *Knowing the Score: How Sport Teaches Us about Philosophy (and Philosophy about Sport)*. London: Constable.
- Richards, A. (2011). »The Problem with 'Radicalization': The Remit of 'Prevent' and the Need to Refocus on Terrorism in the UK«. *International Affairs*, 84(1), str. 143–152.
- Sageman, M. (2008). *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Sageman, M. (2014). »The Stagnation in Terrorism Research«. *Terrorism and Political Violence*, 26, str. 565–580.

Sageman, M. (2016). *Misunderstanding Terrorism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Shane, S. (2015). *Objective Troy: A Terrorist, A President, and the Rise of the Drone*. New York: Tim Duggan Books.